

Fenomen glagoljice: zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa Fenomen glagoljice održanoga u Biogradu i u Zadru 12. i 13. svibnja 2017., ur. Josip Lisac i Božo Došen, Biograd – Zadar, Ogranak Matice hrvatske u Zadru, Grad Biograd na Moru, 2022., 551 str.

Knjiga *Fenomen glagoljice* zbornik je radova s istoimenog međunarodnog znanstvenog skupa održanog u Biogradu i Zadru 12. i 13. svibnja 2017. godine u organizaciji Grada Biograda, Sveučilišta u Zadru te uz suorganizaciju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Staroslavenskog instituta iz Zagreba, Zadarske nadbiskupije, Zadarske županije i Ogranak Matice hrvatske u Zadru. Zbornik se sastoji od 26 znanstvenih i stručnih radova te dva izlaganja sa znanstvenog skupa različite tematike iz područja glagoljaštva, od čega su pojedini članci izuzetno vrijedni kao temelj za buduća istraživanja.

Zbornik počinje radom Joze Milanovića pod naslovom „Korijeni europske kulture po svetom Benediktu, Ćirilu i Metodu“ u kojem autor na temelju niza dokumenata, pretežno papinskih, o ovim svetcima, europskim zaštitnicima, pokazuje kršćanske korijene europske kulture (19 – 32).

Izlaganje sa znanstvenog skupa Josipa Bratulića nosi naziv „Benediktinci u Hrvatskoj“, u kojem se ukratko prikazuje povijest ovog reda u Hrvatskoj, kao i njegov doprinos glagoljaškoj kulturi (33 – 36).

Ana Marija Dürriegl u članku „Discretam et planam viam fecit – benediktinski život iz perspektive Hildegarde iz Bingena“ piše o fenomenu benediktinaca koji se poklapa s fenomenom glagoljaštva te uloge sv. Benedikta i sv. Hildegarde u europskoj srednjovjekovnoj kulturi, koju su naši glagoljaši ne samo baštinili nego i obogatili (37 – 48).

Darko Žubrinić u svom radu „Glagoljičko pismo i hrvatsko ime“ daje pregled najvažnijih glagoljičkih izvora od 11. do 18. stoljeća u kojima se izrijeком spominje hrvatsko ime, kao i najranijih poznatih rukopisa i tiskanih knjiga objavljenih u Zapadnoj Europi koje sadrže glagoljičke tablice označene izričito hrvatskim imenom (49 – 85).

U članku „Srednjovjekovna latinička i glagoljička epigrafija Rogovske opatije. Komparativni pristup“ Tomislav Galović predstavlja interdisciplinarnim i komparativnim putem epigrafičke spomenike samostana sv. Kuzme i Damjana na brdu Ćokovcu kod Tkona na otoku Pašmanu (87 – 116).

Ana Šimić u radu „Glagoljične tetovaže i identitet“ predstavlja preko tetovaža specifičan način populariziranja hrvatske ugate glagoljice u 21. stoljeću kao simbola hrvatskog identiteta (117 – 126).

Na temelju transliterirane leksičke građe *Zbornika fra Šimuna Klimantovića* iz 1512. Katarina Lozić Knezović u radu „Brojevi, brojevne riječi i nebrojčena količina u zborniku fra Šimuna Klimantovića iz 1512.“ istražuje pitanje glagoljskih brojeva, odnosno brojevnih riječi (127 – 141).

Milan Mihaljević analizira u članku „Tkonski fragmenti brevijara iz 13. st.“ odlomke br. 20 i 21 pronađene u Tkonu na otoku Pašmanu, a koje se sada nalaze u zbirci fragmenata Ivana Berčića u Ruskoj nacionalnoj knjižnici u Petrogradu (143 – 154).

U radu „Sitne Berčićeve bilješke po glagoljskim fragmentima“ autori Ivan Botica i Sanja Zubčić analiziraju bilješke koje je Ivan Berčić zapisivao po dijelovima glagoljskih misala, brevijara i zbornika koji se sada nalaze u Ruskoj nacionalnoj knjižnici u Sankt Peterburgu (155 – 169).

Andrej Soboljev u članku „O proučavanju hrvatske glagoljske baštine u Rusiji: naslijeđe i novi projekti“ prikazuje povijest istraživanja hrvatskih glagoljskih tekstova u Rusiji, posebno u razdoblju nakon otkupa Berčićeve zbirke za Rusku nacionalnu knjižnicu u Sankt Peterburgu, kao i rezultate istih istraživanja (171 – 181).

Marinka Šimić u radu „Čakavski utjecaj u Pašmanskome brevijaru (HAZU III b 10)“ analizira jezik kojim je pisan ovaj glagoljski rukopis, tj. crkvenoslavenski jezik hrvatske redakcije, kao i mlade čakavske jezične elemente jezika. Utvrđeno je da su čakavske karakteristike češće na fonološkoj i leksičkoj razini, dok su znatno rjeđe na morfološkoj, kao što je uobičajeno i u drugim hrvatskoglagoljskim liturgijskim tekstovima (183 – 206).

Velik broj bratovština koje su djelovale na otoku Pašmanu u prošlosti, kao i njihovu evidenciju koja je većinom pisana glagoljskim kurzivom, a koja je do danas sačuvana, prikazuje u svom radu „Bratovštine otoka Pašmana i njihova glagoljska evidencija“ Grozdana Franov-Živković (207 – 254).

Izak Špralja naslovio je rad „Fenomen glagoljaškog pjevanja zadarsko-šibenskog područja“. Autor u svojim radovima traga za početcima glagoljaškog pjevanja. U Kuhačevim zapisima je otkrio napjev „Otče naš“ te isti analizira u ovom članku (255 – 260).

O glagoljskim knjigama bratovština raspravlja i Ivica Vigato u svom radu pod nazivom „Leksičke osobitosti nekoliko glagoljskih bratovštinskih knjiga sa zadarskoga i biogradskega područja“. Autor stavlja naglasak na leksičke osobitosti periodičnih zapisa (*kanti*, oporuke i zapisi troškova) u bratovštinskim knjigama sa zadarskoga područja iz 17. i 18. stoljeća. Ovom leksičkom raščlambom bratovštinskih knjiga autor pokušava predočiti način života i zanimanja toga razdoblja u mjestima gdje su te bratovštine djelovale (261 – 277).

U radu pod nazivom „Usporedba imeničkih deklinacija u protestantskom glagoljskom Novom testamentu i Tkonskom zborniku“ autorica Tanja Kuštović na temelju analize imenskih riječi protestantskog *Novog testamenta* nastoji utvrditi postoje li morfološka odstupanja u tom jeziku u odnosu na jezik neliturgijskog *Tkonskog zbornika* iz 16. stoljeća (279 – 290).

Josip Lisac u članku „Glagoljica u znanstvenom opusu Dalibora Brozovića“ predstavlja rad ovog našeg svestranog filologa, zainteresiranog za mnoge jezike i za mnoga znanstvena pitanja, kojeg je između ostalog zanimala i glagoljska problematika (291 – 296).

Antonija Zaradija Kiš u radu „Cvet, vsake mudrosti u Tkonskom zborniku: o lunji i zavisti“ analizira tekst ovog glagoljskog rukopisa iz 16. stoljeća s obzirom na promišljanja o ljudskim manama i vrlinama te s naglaskom na zavist kao jednu od temeljnih ljudskih mana (297 – 314).

Analizu Tkonskog zbornika nastavlja i Ante Topčić u radu „Glagoljaška ispovijed i Zoranićevo magijsko očišćenje“. U središtu autorova zanimanja je oštećeni tekst uputa ispovjednika te objašnjava koliko je taj tekst utjecao na književno stvaralaštvo Petra Zoranića kojemu su veliki stvaralački uzor bili hrvatski glagoljaši (315 – 338).

O glagoljskom tekstu glagoljaša Benedikta Košćičića, koji je nastao 80-ih godina 17. stoljeća, raspravlja Andrea Radošević u radu „Analiza jezika i sadržaja zbirke propovijedi (1681. – 1684.) Benedikta Košćičića“. Autorica utvrđuje da su predike i egzempli (*iženpli*) iz prvog dijela zbirke, a koji su zapisani na prvih 70-ak sačuvanih listova, nastali većinom prema *Besjedama* (jednim malim dijelom i prema velikom *Nauku krstjanskome*) bosanskoga franjevca Matije Divkovića (339 – 359).

Prvu povijesnu i književnopovijesnu analizu te transliteraciju kasnosrednjovjekovnog teksta *Ot er(u)s(o)l(i)ma i groba b(o)žiê čt(enie)* koji je zapisan u *Vinodolskom zborniku* (Zagreb: Arhiv HAZU, sign. III a 15) objavljuje Josip Vučković u radu *Srednjovjekovni itinerar po Svetoj zemlji iz Vinodolskoga zbornika* (361 – 406).

U izlaganju sa znanstvenog skupa pod nazivom „Grafomorfološke osebnosti glagoljskih liturgijskih rukopisa XIV. st. – prilog razmatranju metodologije istraživanja“ autor Mateo Žagar obrazlaže način paleografskih istraživanja na primjeru proučavanja *Brevijara Vida Omišljanina* iz 1396. (407 – 411).

Marina Mioč u članku „Fonološke značajke imenica u zbirci Propovijedi popa Antona Šegote“ istražuje zbirku propovijedi s početka 18. stoljeća jednog od značajnijih zadarskih glagoljaša, koja sadrži ukupno osam propovijedi. Autorica

iznosi podatke o zbirci, sadržaju i grafiji teksta te osnovne fonološke jezične značajke imenica u tekstovima (413 – 421).

Analizu tiskarskih pogrešaka na preko tisuću stupaca teksta u jednom hrvatskoglagoljskom rukopisu pravi Jasna Vince u članku „Tipologija pisarskih pogrešaka na primjeru prvoga dijela Drugoga beramskog brevijara“ (423 – 442).

O našem poznatom glagoljskom spomeniku te kronologiji događaja oko objavljivanja faksimila 1973. godine piše Anica Nazor u članku „Crtice o izdanju glagoljskoga Hrvojeva misala“ (443 – 451).

Petra Stankovska u članku „Neke paleografske značajke glagoljice u češkoj glagoljskoj bibliji“ analizira paleografske značajke glagoljice u drugom dijelu *Češke glagoljske biblije* koja je završena 1416. godine u praškom emauskom samostanu. Ova glagoljska biblija značajan je spomenik kulture jer predstavlja poseban fenomen u češkoj pismenosti jer je češki jezik zapisan glagoljicom, a glagoljica je posebno prilagođena zapisivanju na tom jeziku. Zato autorica uspoređuje karakteristike oblika glagoljskih slova u ovoj Bibliji s oblikom slova u nekim hrvatskoglagoljskim liturgijskim spomenicima (453 – 468).

Sandra Požar u članku „Problemi interpretacije oblika pri gramatičkom i leksičkom označavanju teksta u digitalnoj bazi Beram“ iznosi niz praktičnih problema vezanih uz određivanje pojedinih oblika riječi (pojavnica) u digitalnim bazama koji se mogu interpretirati na više načina ili ih je teško uopće interpretirati s ciljem da se pokušaju riješiti problemi u budućim istraživanjima starih tekstova (469 – 485).

Na najnovije istraživačke metode i alate koji omogućuju i olakšavaju istraživanja i obradu glagoljskih rukopisa pohranjenih u Arhivu zadarske nadbiskupije ukazuju autorice Marijana Tomić i Laura Grzunov u članku „Digitalna humanistika kao područje suradnje humanističkih i informacijskih znanosti: digitalizacija glagoljskih rukopisa zadarskog područja kao suradnički model“ te ujedno predstavljaju projekt *Digitalizacija i istraživanje tekstova zadarsko-šibenskog područja iz razdoblja do kraja 19. st. pisanih glagoljicom, bosančicom i latinicom (Pisana baština)* kojim je digitaliziran veliki broj glagoljskih rukopisa i rukopisa pisanih bosančicom i latinicom iz navedenog arhiva (487 – 517).

Robert Hajszan Panonski u članku „Josip Hamm u proučavanju glagoljice i novogradski glagoljski fragment brevijara“ osvrće se na ovaj glagoljski rukopis u interpretaciji našeg poznatog slaviste Josipa Hamma (519 – 526).

Hrvatska glagoljaška baština izuzetno je bogata, a i stalno se pronalaze novi glagoljski spomenici. Zbog toga se nameće stalna potreba za istraživanjem i obradom ovog važnog dijela hrvatske kulture. Kroz ovih dvadeset i osam

navedenih radova prikazuju se i obrađeni su neki aspekti glagoljske baštine i pojedinih glagoljaša zaslužnih za održanje glagoljice odnosno staroslavenskog jezika u liturgiji. U člancima se istražuju djelatnosti glagoljaša, analiziraju glagoljska djela, jezik, glagoljaško pjevanje i prezentiraju projekti vezani uz digitalizaciju nacionalne kulturne baštine, glagoljice. Ovime je postignut znatan doprinos proučavanju glagoljaštva te pokušaj da se na jednom mjestu napravi sinteza glagoljaške ostavštine.

Zbornik je namijenjen široj društvenoj populaciji koju općenito zanima glagoljica, a osobito slavistima, povjesničarima književnosti, jezikoslovcima i povjesničarima i svima onima koji žele proučavati ovaj dio našeg kulturnog nasljeđa.

Grozdana Franov-Živković